

PRIESTOROVÉ ASPEKTY ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA V REGIÓNE OKRESU SVIDNÍK

JURAJ TEJ – CHOVANCOVÁ JANA

SPATIAL ASPECTS OF ENVIRONMENTAL PROTECTION IN SVIDNIK REGION

ABSTRAKT

Príspevok sa zaoberá problematikou životného prostredia z hľadiska verejného sektora. Významnú úlohu v starostlivosti o životné prostredie zohrávajú subjekty realizujúce štátnu moc a verejnú správu, pretože ony zabezpečujú mapovanie a starostlivosť o jednotlivé prvky priestorovej štruktúry. Starostlivosť o životné prostredie v rámci jednotlivých kompetencií zložiek verejnej správy neprospievajú časté zmeny v organizačnom začlenení, nakoľko priestorová štruktúra sociálno-ekonomického priestoru sa nedokáže tak rýchlo zmenám prispôbiť.

KLúčové slová: priestorová štruktúra, životné prostredie, Svidník.

ABSTRACT

The article deals with the environment in terms of the public sector. Significant role in environment protection play subjects of state power and public administration, since they provide mapping and care of the individual elements of the spatial structure. Environmental protection within the competence of the partial components of government is not conducive to frequent changes in organizational integration, since the spatial structure of socio-economic space is not as quick to adapt to change.

Key words: spatial structure, environment, Svidnik.

ÚVOD

Z pohľadu verejnej správy je pre zabezpečenie kvality života súčasných aj budúcich generácií nevyhnutná ochrana životného prostredia. Riešenie problémov životného prostredia je preto úzko späté s neustále sa meniacim prístupom k prírode, k jej ochrane a k jej zachovaniu. Stále aktuálna je otázka, ako skĺbiť ochranu životného prostredia s nepretržitým hospodárskym rastom takým spôsobom, ktorý by bol dlhodobo udržateľný a ako zabezpečiť optimálne poskytovanie verejných statkov a služieb z oblasti životného prostredia obyvateľom a občanom tak, aby tento výkon štátnej správy a samosprávy bol efektívny. Ukazuje sa, že jedinou cestou k trvalo udržateľnému rozvoju je preventívny proaktívny prístup k ochrane životného prostredia všetkými zainteresovanými stranami, teda všetkými subjektmi národného hospodárstva, ktoré sú účastné tak v sektore verejnom ako aj súkromnom, pretože všetky subjekty vytvárajú aktuálnu priestorovú štruktúru prvkov.

PRIESTOROVÁ ŠTRUKTÚRA A ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

V súčasnej praxi manažmentu životného prostredia je nevyhnutné poznať a mapovať stav priestorovej štruktúry manažmentu životného prostredia. Ide o jednotlivé prvky organizácie rozmiestnenia faktorov na konkrétnom území. Prehľadne spracované údaje a jednotlivé výsledky zistení určujú aktuálny stav manažmentu v jednotlivých administratívnych regiónoch. Celkový pohľad na danú problematiku v oblasti demografickej, environmentálnej, ekologickej a sociálnoekonomickej sféry, určuje smer výkonu manažmentu v oblasti životného prostredia. Je potrebné určiť formy zhukovania jednotlivých prvkov priestorovej štruktúry do konkrétnych foriem priestorového usporiadania, aby bolo možné efektívne výkon riadiť na základe optimálneho rozdelenia kompetencií. Na základe uvedeného je možné povedať, že životné prostredie je všetko čo vytvára prirodzené podmienky existencie organizmov vrátane človeka a je predpokladom ich ďalšieho vývoja. Tvoria ho predovšetkým ovzdušie, voda, pôda, klíma, ozónová vrstva, organizmy, jednotlivé ekosystémy a ich spoločenstvá a horninové prostredie (Mezřický 2005). Podľa Hamalovej a kol. (1995) je životné prostredie najdôležitejší aspekt rozvoja miest a obcí. Dlhodobo neriešené alebo nedostatočne riešené problémy sa stali nežiaducim dedičstvom orgánov miest a obcí, ktorým zo zákona vyplýva povinnosť túto aktuálnu a akútnu problematiku riešiť. Drdoš a Michaeli (2001) pri charakterizovaní krajinného priestoru vychádzajú z pojmu absolútneho alebo relatívneho priestoru. Absolútny priestor odpovedá tradičnej predstave priestoru (priestor ako „prázdno“) a možno ho vyjadriť schémou vecí. Schéma vecí sa skladá dvoch druhov – nepohyblivé, kvalitatívne prázdne priestorové oblasti a pohyblivé veci, ktoré sú podľa tejto schémy jedinými nositeľmi vlastností. Absolútny krajinný priestor je pasívny voči veciam, objektom, ktoré sa v ňom nachádzajú. Priestor tu nevystupuje samostatne, ale vo dvojici vec – priestor a je doplnkom veci.

Priestorové oblasti možno rozlišovať ako plné a prázdne, podľa toho, či sú alebo nie sú zaplnené vecami. Miklós a Izakovičová (1997) charakterizujú každý prvok krajinej štruktúry, ako určitú priestorovú diferenciáciu areálov a tieto sú priestorovo usporiadané. Priestorové usporiadanie areálov stavových veličín, priestorových subsystémov prvkov alebo komplexných priestorových subsystémov sa často nazýva jednoducho štruktúrou krajiny.

Manažment ekosystémov podľa Vološčuka (1999) rozlišuje starostlivosť o ekosystémy, čo znamená vážnu pozornosť, opateru, ošetrovanie, uváženie, ale aj výstrahu, varovanie vyhnúť sa poškodeniu alebo strate, do ktorej zahrňuje aj ochranu, t. j. úzkostlivosť a ústarosť o stav objektu, ktorý je predmetom starostlivosti. Manažment tvorí ucelený systém princípov a metód vedeckého riadenia spoločenskej výroby. Čerpá svoje poznatky z modernej prírodovedy, technologických, ekonomických, spoločenských i medicínskych vied. Preberá z nich to, čo má zmysel a význam pre riadenie v spoločenskej praxi. V prípade aplikácie do ochrany prírody ide o vedecky zdôvodnené opatrenia zamerané na usmernenie ekologických procesov a v narušených ekosystémov obnova ekologickej stability, s cieľom zabezpečenia optimálneho fungovania ekosystémov.

Riešenie problémov životného prostredia si vyžaduje pozitívnu, humánnu spoločenskú klímu, ktorú možno vytvoriť verejnou mienkou, schopnosťou manažérskej sféry a politických činiteľov strategicky myslieť a nebagatelizovať problémy životného prostredia (Zapletal 2004). Z hľadiska moderného štátu riešenie problémov životného prostredia rieši verejná správa ako súčasť verejného sektora.

Verejný sektor je oblasť spoločenskej reality, ktorá sa nachádza vo verejnom vlastníctve, v ktorej sa z politického hľadiska rozhoduje verejnou voľbou a uplatňuje sa v nej verejná kontrola, pričom účelom fungovania verejného sektora je napĺňovanie verejného záujmu a správa vecí verejných (Ochrana 2001). Vo verejnom sektore pôsobia subjekty, ktoré získavajú prostriedky na svoju činnosť, obnovu a rozvoj buď celkom, alebo v podstatnej miere z rozpočtov, prípadne z nadácií, sponzorstva a darov (Strečková 1998). Od súkromného sektora sa líši predovšetkým charakterom produktu (kolektívne statky) a spôsobom realizácie produktu (netrhovo).

Vo vyspelých ekonomikách sa viac ako jedna tretina ekonomickej aktivity odohráva vo verejnom sektore. Verejný sektor významne zasahuje do spoločenského života vôbec. Rozsah verejného sektora sa v tom najvšeobecnejšom vyjadrení spája s rozsahom zásahov a pôsobením štátu v ekonomike. V konkrétnom vyjadrení je rozsah verejného sektora v demokratickej spoločnosti chápaný ako tá časť ekonomiky a národného hospodárstva, v ktorej sa uskutočňujú činnosti a vzťahy medzi štátom (obcou) a ostatnými subjektmi pôsobiacimi v hospodárstve a spoločnosti (Cibáková 1999).

Verejný sektor je tvorený množstvom organizačných subjektov s veľmi širokou a rôznorodou škálou úloh a funkcií (Tej 2002). Tvoria ho subjekty produkujúce verejné statky (verejné podniky a organizácie) a subjekty realizujúce štátnu moc a verejnú správu na všetkých úrovniach (ústredná a miestna štátna správa, územná a záujmová samospráva) (Papcunová a Geciková 2011).

Práve subjekty realizujúce štátnu moc a verejnú správu zohrávajú určujúcu úlohu v starostlivosti o životné prostredie.

VYBRANÉ ASPEKTY PRIESTOROVEJ ORGANIZÁCIE V OKRESE SVIDNÍK

Pri určovaní cieľov priestorovej organizácie v okrese Svidník sú brané do úvahy všetky aspekty pôsobiace na geografickú, demografickú, environmentálnu, ekologickú a socioekonomickú štruktúru života v rámci priestoru. Aspekty sa posudzujú jednotlivo, ale aj komplexne, určujú sa vzájomné interakcie (vzťahy pôsobenie človeka na životné prostredie a spätné pôsobenie životného prostredia na človeka). Ide o vzťah medzi prvkami vo vnútri určitého systému, napríklad vzájomné vzťahy medzi jedincami alebo populáciami rôznych druhov organizmov.

Aby sme určili prehľadnosť jednotlivých faktorov v rámci priestorovej štruktúry okresu Svidník začleníme ich do jednotlivých hľadísk, a to:

- demografické faktory (počet obcí a miest, počet obyvateľov, rozloha, hustota obyvateľstva, štruktúra obyvateľstva, história okresu);
- environmentálne faktory (legislatívne, organizačné, investičné, výchovno-vzdelávacie);
- ekologické faktory (ekologická stabilita, ochrana prírody, biodiverzita a prírodné zdroje, ochrana územného systému a pod.);
- a sociálnoekonomické faktory (infraštruktúra, doprava, plynofikácia, vodovod, ovzdušie, odpad, rozvoj jednotlivých odvetví, projekty, územne plány, hygienické zóny a pod.).

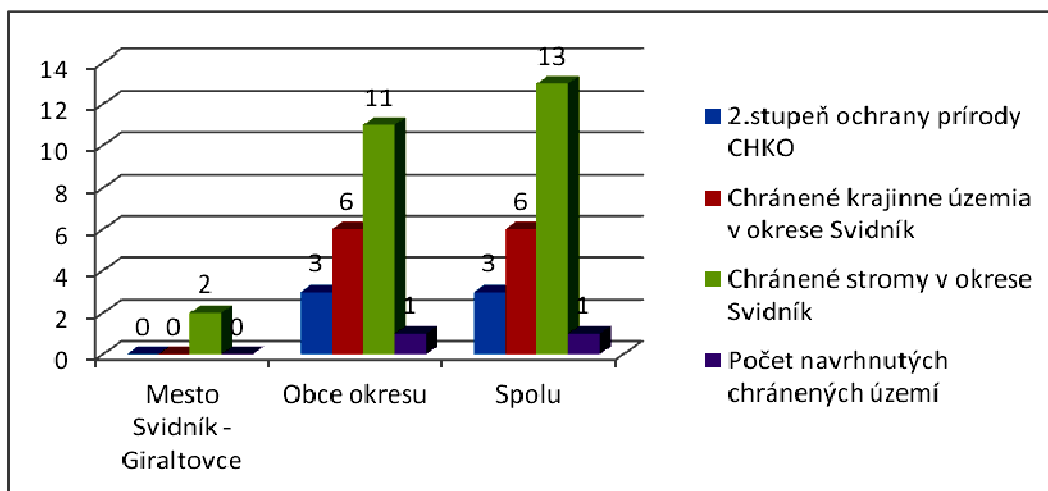
Ochranou prírody, kraja, okresu sa rozumie čo najmenšie zasahovanie do prírody, tieto zásahy by mohli ohroziť, poškodiť alebo zničiť jednotlivé formy života, vzhľad krajiny, ekologickú stabilitu a prírodné dedičstvo. Jednotlivú činnosť môžeme charakterizovať ako starostlivosť o ekosystémy. V zmysle zákona č. 287/1994 Z.z. o ochrane prírody a krajiny každý je povinný chrániť prírodu pred ohrožovaním, poškodzovaním a zničením a starať sa o jej zložky. Súčasná sústava legislatívne chránených území rozlišuje 5 stupňov územnej ochrany a to 1.stupeň – územie SR nezaraďované do vyššieho stupňa ochrany, 2.stupeň – chránená krajinná oblasť(CHKO), 3.stupeň – národný park (NP), 4.stupeň – chránený areál (CHA), 5. stupeň – národná prírodná rezervácia (NPR).[19]

Tabuľka 1 Vybrané prvky priestorovej štruktúry v okrese Svidník

Okres Svidník	2. stupeň ochrany prírody - chránená krajinná oblasť (CHKO)	Chránené krajinné územia v okrese Svidník (ŠOP-RS Prešov)	Chránené stromy a stromoradia	Navrhované chránené územia	Chránené územia, stromy a vtáctvo v okrese Svidník
Mesto Svidník	0	0	2	0	2
Obce okresu	3	6	11	1	21
Spolu	3	6	13	1	23

Zdroj: Hajduk (2011)

V okrese Svidník sa nachádzajú v 2. stupni ochrany prírodné územia Komárnická jedlina o rozlohe 74,70 ha, Dranec o rozlohe 34,22 ha a Miroľská slatina o rozlohe 0,97 ha. Starostlivosť o územie kraja z hľadiska ochrany prírody a krajiny zabezpečujú odborné organizácie Štátnej ochrany prírody a krajiny (Tabuľka č.5). V okrese Svidník pôsobí pod ŠOP-RS Prešov územie ochrany Radomka rozloha 15,54 ha a Radomská slatina rozloha 0,67 ha. Medzi navrhované lokality ochrany je v súčasnosti navrhnutá lokalita Javoriny o rozlohe 66,93 ha. do 2. stupňa ochrany (CHKO) oblasť Nižný Komárnik. Ďalej sú to chránené územia chránený areál Slatina pri Šarišskom Štiavniku, chránený areál Kapišovka, sústava chránených území národného a európskeho významu NATURA, územie európskeho významu DUKLA a chránené vtáčie územie Laborecká vrchovina. O ochrane stromov a ich skupín, stromoradií, ktoré majú mimoriadny kultúrny, vedecký a ekologický význam sa podľa zákona č. 287/1994 Z.z. nachádzajú na území okresu Svidník 13 chránených stromov (Graf č.1).

Graf 1 Vybrané prvky priestorovej štruktúry v okrese Svidník

Územie okresu patrí medzi postihnuté územia v rámci Prešovského kraja v zosuve pôdy. V oblasti obce Mestisko sa nachádza zdroj tehliarskej suroviny. Hlavným prejavom fyzikálnej degradácie na Slovensku je erózia, odnos pôdnych častíc z povrchu pôdy. Je to spôsobené účinkom vôd prílevom zrážok na malých plochách ale aj väčších pôdnych celkov. Okres Svidník spadá do extrémneho ohrozovania pôdy. Veterná erózia sa v okrese nevyskytuje, problém je po väčšine v nížinách.

Na prírodne lesné a nelesné ekosystémy sa viaže výskyt mnohých vzácnych ohrozených rastlín. V okrese Svidník žije veľké množstvo rôznych druhov živočíchov, dané územie je veľmi druhovo rôznorodé.

Na základe zistenia v okrese Svidník je pripojený na verejný vodovod 35 obcí a miest, 33 obcí nie je pripojených. Tieto obce si zabezpečujú vodu v rámci vlastných studní. V rámci zlepšenia pripojenia pitnej vody v ďalších obciach by mal prispieť práve spomínaný diaľkový prívod vody z nádrže Starina, kde jeho kapacita postačuje na napojenie ďalších obcí okresu (Tabuľka 2).

Tabuľka 2 Ukazovatele pripojenia vodovodu a kanalizácii v okrese Svidník

Okres Svidník	Obce na verejný vodovod		obce na kanalizáciu		čistička odpadových vôd	
	pripojené	nepripojené	pripojené	nepripojené	realizácia	plán
Mestá	2	0	2	0	2	0
Obce	33	33	13	55	8	10
Spolu	35	33	15	55	10	10

Zdroj: Hajduk (2011)

Čistička odpadových vôd je vybudovaná v mestách Svidník a Giraltovce a v obciach Lužany pri Topli, Kalnište, Vyšný Mirošov, Šarišský Štiavnik, Hunkovce, Kračúnovce, Okružle a Mlynárovce. Mnohé obce riešia problémy s kanalizáciou pomocou domácich žump. Tieto však nespĺňajú požiadavky likvidácie odpadových vôd, čo býva jedným zo zdrojov znečistenia životného prostredia. V rámci okresu ako jediný subjekt, ktorý môže likvidovať odpadové vody zo žump sú Východoslovenské vodárne a kanalizácie Košice závod Svidník.

Územie okresu Svidník predstavuje z hľadiska čistoty ovzdušia relatívne homogénny priestor. Krajina je v prevažnej miere postihnutá miernymi zdrojmi znečistenia, zvlášť v prípade inverzných situácií. Z pohľadu vplyvu medzinárodnej dopravy na znečistenie ovzdušia, bolo zistené znečistenie v dvoch mestách a v 18 obciach okresu kadiaľ prechádza medzinárodná doprava, taktiež sa to týkalo aj vyššieho hluku a vibrácií v daných obciach v smere Prešov – Svidník – Poľsko.

Z dotazníkového zistenia vyplýva (Príloha 1), že v obciach okresu sa separuje v každej obci a meste, disciplínu separovania zhodnotili z pohľadu obecného úradu kladne v 65 obciach a záporne v 3 obciach okresu. Čierne skládky boli zistené v 15 obciach okresu. Zberný dvor sa nachádza v oboch mestách, kde sa triedi odpad na jednotlivé druhy.

Výnimočné postavenie prislúcha danému okresu z blízkosti dvoch štátnych hraníc. Toto prostredie predstavuje významnú devízu v budúcnosti, pretože ide o územie medzinárodne mimoriadne cenené s veľmi vysokým potenciálom pre nové formy turizmu (napr. zážitkový turizmus s pozorovaním zveri a vtákov). Z hľadiska európskej krajiny ide o oblasť nedotknutú človekom a plnú zvierat vo Východných Karpatoch.

ZÁVER

Životné prostredie poskytuje biologický, fyzikálny a chemický systém umožňujúci existenciu života, je zásobárňou prírodných zdrojov, médiom na odvádzanie škodlivých látok a v neposlednom rade je aj poskytovateľom ekosystémových služieb a služieb skrášľujúcich a spríjemňujúcich život. Možnosti alternatívneho využitia životného prostredia sú vzájomne postavené do konkurenčného vzťahu. Snaha zachovať prírodné systémy pre budúce generácie je tiež v konkurenčnom vzťahu s funkciou životného prostredia ako zásobárne prírodných zdrojov s možnosťou jej následného využitia.

Verejná správa spravuje aj zložky životného prostredia a jej inštitúcie spolu s organizáciami tretieho sektora a súkromným sektorom predstavuje výrazných aktérov v rámci tvorby trvalo udržateľnej priestorovej štruktúry.

Pod'akovanie:

Tento príspevok vznikol vďaka podpore Vedeckej grantovej agentúry pre project VEGA 1/0961/13 Procesné riadenie samosprávy

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- [1] BÁN, A. Nová divočina. In: *Týždeň*, č. 51-52/2013, s. 33-36. ISSN 1336-653X
- [2] CIBÁKOVÁ, V. 1999. *Marketing verejného sektora*. 1. vyd. Bratislava: FM UK. ISBN 80-967430-7-4.
- [3] DRDOŠ, J., MICHAELI, E. *Geoekológia a environmentalistika. 2. časť Enviromentálne plánovanie*. Prešov: Prešovská univerzita, 2001. 203 s. ISBN 80-8068-027-2.
- [4] HAJDUK, R. *Priestorová organizácia manažmentu životného prostredia v okrese Svidník*. Prešov: FM PU v Prešove, 2011, záverečná bakalárska práca.
- [5] HAMALOVÁ, M. et al. *Ekonomika miest a obcí*. Bratislava: Ekonomická univerzita, 1995. 158 s. ISBN 80-225-0610-9.
- [6] MEZŘICKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. Praha: Portál, 2005. 207 s. ISBN 80-7367-003-8.
- [7] MIKLÓS, L., IZAKOVIČOVÁ, Z. *Krajina ako geosystém*. Bratislava: Veda, 1997. 152 s. ISBN 80-224-0519-1.
- [8] OCHRANA, F. 2001. *Věřejný sektor a efektivní rozhodování*. Praha: Management Press. ISBN 80-7261-018-X
- [9] PAPCUNOVÁ, V., GECÍKOVÁ, I. *Základy verejnej správy*. Bratislava: IAM, 2011, 166 s. ISBN 978-80-970802-0-4

- [10] STRECKOVÁ, Y. 1998. *Teorie veřejného sektoru*. 1. přepracované vyd. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 8021017376
- [11] TEJ, J. *Ekonomika a manažment verejnej správy*. Prešov: FHPV PU, 2000, 221 s. ISBN 80-88885-68-X
- [12] TEJ, J., ŠIMKOVÁ, H. *Ekonomický rast a ekologická politika*. In: *Desať rokov Agendy 21*. Zvolen: TU vo Zvolene, 2002, s. 13-17
- [13] VOLOŠČUK, I. *Starostlivosť o ekosystémy národných parkov a lesný hospodársky plán*. In *Starostlivosť o prírodné dedičstvo chránených území a biosferických rezervácii Karpát*. Zvolen: Technická univerzita, 1999. s. 37-51. ISBN 80-228-0856-3
- [14] ZAPLETAL, V. 2004. *Environmentálna ekonómia*. 1. vyd. Bratislava: Merkury. ISBN 80-89143-13-X
- [15] Zákon č.287/1994 Z.z. o ochrane prírody a krajiny
- [16] <http://enviroportal.sk/spravy-zp/detail?stav=48>
- [17] *Správa o stave životného prostredia Prešovského kraja v roku 2002*.
- [18] ŽELEZNÍK O. - PAULIKOVÁ A.: *Prevention and remediation activities at the solution of projects participating in environmental protection*, 2013. In: *Acta Montanistica Slovaca*, Roč. 17, č. 3(2012), s. 184 - 188, 2013 /1335-1788/
- [19] Zákon č.287/1994 Z.z. o ochrane prírody a krajiny

ADRESY AUTOROV:

Juraj TEJ, Doc., Ing., PhD., Katedra manažmentu, Fakulta manažmentu, Prešovská univerzita v Prešove, Konštantínova 16, 08001 Prešov, Slovenská republika, e-mail: juraj.tej@unipo.sk

Jana CHOVANCOVÁ, Ing., PhD., Katedra environmentálneho manažmentu, Fakulta manažmentu, Prešovská univerzita v Prešove, Konštantínova 16, 08001 Prešov, Slovenská republika, e-mail: jana.chovancova@unipo.sk

RECENZENT:

Miroslav RUSKO, RNDr., PhD., Slovenská technická univerzita v Bratislave, Materiálovotechnologická fakulta v Trnave, Ústav bezpečnosti, environmentu a kvality, Botanická 49, 91724 Trnava, Slovenská republika, e-mail: miroslav.rusko@stuba.sk